

РОМАН 2666 РОБЕРТА БОЛАЊА: ТАЈНА ЈЕ ОТКРИВЕНА

Чак и када сам први пут читао роман *2666*, знао сам да ћу морати да га читам опет. Ова Болањова петоделна зверина од романа тражи рад детектива-аматера. У средишту приче је низ нерешених убиства у Санта Тереси, митском граду на мексичкој граници сличном Хуаресу. Све остало – а тога има много – иде напред-назад у времену, остављајући низ криптичних трагова на два континента. Како се мрежа доказа шири, потрага за серијским убицом се преплиће с потрагом за усамљеним писцем романа чија се биографија необично поклапа са оном Б. Травена.

Кад сам га читао други пут, схватио сам зашто је роман *2666* једна од оних Важних књига. Његов обим и приступ вас тера да размишљате глобално. Али, и поред тешких тема, и даље се чита брзо. У њему се налази све што једном криминалистичком роману треба – окорели детективи, покварено подземље, дивљачка корупција – сем великог открића на крају. Болањо инсистира на томе да сачува мистерију, а за то има добар разлог. Већина стварних случајева које је користио као изворе приликом писања, као што су серија силовања и убиства крајем деведесетих, остала је неразјашњена. Једна ствар је јасна: та убиства потпирује слом реда и закона. Иза завесе чекају нарко-картели и рат против дроге. Додајте томе и хиљаде миграната и индустријски сектор који цвета. Поврх тога, замислите и највеће тржиште на свету, и добићете систем који користи новац да би заташкао убиства и дивљаштво.

Сад, кад га читам трећи пут, верујем да се међу тим страницама налазе одређене тајне – скривене чињенице и трагови који само чекају да буду откривени. „У једној од многих бележака за роман *2666*“, каже шпански критичар Игнасио Ећеверија, „Болањо истиче постојање ‘скривеног средишта’ које се налази испод онога што бисмо могли да сматрамо ‘физичким средиштем’ романа. Постоје разлози који упућују да је то физичко средиште заправо град Света Тереса“. Питање „скривеног средишта“ само појачава интригу. Још интригантнија је могућност да постоји нека веза тајни које крије роман и загонетног Травена. Можете то назвати предосећањем, али сам убеђен да прича о изгубљеном писцу крије одговор за решење злочина у роману *2666*.

Писци

Пре но што размотримо трагове, требало би да разоткријемо мистерије које стоје иза два аутора са сличним позадинама који, сваки за себе, осећају очајничку потребу да заштите своју анонимност. Године 1925. у једном социјалистичком гласилу штампана је кратка прича коју је потписао Б. Травен, и тако је рођена мистерија која од онда

збуњује читаоце. Мало се зна о њему, а и то што се зна није проверено. По једној теорији, он је био председник Мексика. По другој, био је ванбрачни син цара Вилхелма II. По трећој, иза имена Травен крио се тајни идентитет Ембруоза Бирса који је, (не потпуно) случајно, нестао у Мексику. Знамо следеће: Травен је објављивао књиге на немачком (његова вероватно најпознатија јесте *Блаіо Сијера Магре*), а живео је, бар неко време, у Мексику.¹ Многи се слажу да се човек који се касније звао Травен једно време звао Рет Марут. Иако је његово порекло непознато, Марут је почео каријеру као новинар у Минхену током Првог светског рата. Његова радикална учења као писца и активисте довела су га до оптужби за издају. Уз помоћ два официра, побегао је, одлетео преко мора, и нико га касније никада није видео. Травен је за живота порицао било какве везе са Марутом. Но, након његове смрти 1969, његова удовица је, на његов захтев, потврдила да је Б. Травен некада био Рет Марут.²

Звучи вам познато? То је због тога што је фабула романа 2666 саграђена на темељима легенде о Травену. У њему се испоставља да је Бено фон Арчимболди заправо алијас Ханса Рајтера, некадашњег нацистичког војника и избеглог писца. Како он расте, расте и „мистериј који обавија Арчимболдијев лик, о којему практички нитко, ни његов издавач, не зна ништа: његове се књиге појављују без фотографија на омоту или на посљедњој страници; биографски подаци сведени су на минимум (њемачки писац рођен у Пруској 1920. године)“.³ Време које је као млади војник провео на свјетском фронту попуњава део његове личне историје. Преокрет се дешава када он пронађе дневник јеврејског интелектуалца, жртве прогона. У дневнику наилази на успутно помињање опскурног италијанског сликара, Ђузепе Арчимболда, и ту напokon можемо да видимо настанак мистериозног имена иза ког се крије. Након ослобођења, Рајтер постаје ратни заробљеник. У логору упознаје човека који је убијао пољске Јевреје заточене у возу. Кад тог човека нађу задављеног, Рајтер је главни осумњичени за убиство (касније се сазнаје да га је заиста и починио) и он ускоро нестаје.

Травен је сигурно изгледао примамљиво писцу-номаду какав је био Болањо, чији је пут изгледао мање-више исто, али у супротном правцу. Рођен у Сантијагу 1953, Болањо је одрастао у Мексико Ситију где му се породица преселила током његовог детињства. Усред Пиночеовог државног удара, вратио се у Чиле и завршио у затвору, али се о том инциденту много говорило, а мало шта се зна. Једна верзија приче каже да је побегао након што су га два чувара препознала из школе. Придружио се банди песника дисидената које је овековечио у *Дивљим гејџективима*. Попут протагонисте

¹ У меком повезу издавачке куће „Ферар, Страус и Жиро“, овај роман се описује као „авантуристички роман који је послужио као инспирација за легендарни филм Џона Хјустона, а његов неухватљив аутор је био узор јунаку романа 2666 Роберта Болања“.

² Би-Би-Си је 1978. године направио филм *Б. Травен: ѿајна је ошкривена* (*B. Traven: A Mystery Solved*). Два новинара, Вил Вајат и Роберт Робинсон, износе идеју да је Марут заправо псеудоним Хермана Алберта Ота Фајга, што је хипотеза коју су многи од тада оповргнули. Упркос томе, део романа 2666 под насловом „Критичари“ чита се као одјек Вајатовог и Робинсоновог покушаја да пронађу Травена.

³ Сви цитати из романа 2666 преузети су из издања Роберто Болањо. 2666, превели Симона Делић, Тамара Хорват Кањера, Татјана Тарбук и Динко Телећан. Загреб: Вуковић & Руњић, 2012. (*Прим. ђрев.*)

тог романа, Болањо је напустио Мексико 1977, наставивши се на обалу Шпаније где је постао део групе латиноамеричких писаца након тзв. латиноамеричког бума.⁴

Једини чврст доказ везе са Травеном се, колико знам, налази у једној избрисаној сцени која је касније постала део романа *Муке њравој њолицајца*. У писму универзитетском професору, Арчимболди исписује „обимну одбрану Б. Травена“. Упркос томе, тешко је игнорисати све те паралеле. Обојица су утекла из ратом разорене Европе након бега из затвора. После тога, обојица су нестала и појавила се у Мексику, живећи и пишући под псеудонимом. Други траг истиче могућност дубље везе: „Све његове приче биле су тајновите, а њихово разрешење могло је доћи само кроз бег, или понекад крвопролиће (право или замишљено) као крај бескрајног бега, као да би Арчимболдијеви јунаци, на крају књиге, буквално искочили са последње странице и наставили да беже“.⁵ У ово се такође уклапа опис самог писца. Арчимболди је човек без земље – светски јунак, такорећи – који бежи од ужаса свога времена. И шта се дешава када побегне са страница књиге? Направите тај корак – кад сте већ дошли догде – и све мистерије убистава ће почети да вам се откривају.

Романи

Неки људи мисле да 2666 припада потпуно новом жанру. Адам Керш је посветио поглавље Болању у студији *Свејски роман*. Он тврди да данашњу авангарду интересује „питање шта то значи писати без граница“. Можда и јесте тако, али, ако мене питате, најбољи начин да прочитате 2666 јесте ради чистог уживања. Напослетку, прича не почиње убиствима – она *стиже* до њих. Траг у потрази за писцем се гаси при крају првог дела романа. Неколико стотина страница касније, наратив се враћа уназад пре но што настави тамо где је стао. У последњем делу, „Арчимболди“, појављују се шеме, трагови који упућују на „скривено средиште“ књиге.

Болањо ретко приказује рад својих измишљених јунака-писаца. У *Дивљим гејшечкивима*, утробни реалисти уздрмају песничку сцену, али се песме никада не појављују у роману. У случају Арчимболдија, макар добијамо наслове и неколико детаља о томе шта се налази између корица. Тако, на пример, знамо да је роман *Црно море* исприповедан у драмској форми. Знамо да *Оџац* мапира серијског убицу, а да се *Кожна маска* поиграва с елементима хорора. Такође знамо да је замах аутора широк јер *Продавац срећака* описује „живот њемачког богаља који продаје лутријске срећке у Њујорку“. Романи који задржавају форму авантуристичког романа, скачу с једног жанра на други и својим замахом покривају цео свет – све то говори много и о Болању и о његовом

---

⁴ У још једном глобалном преокрету, остарели Артуро Белано стиже у Берлин након што његов син Џеронимо нестане после путовања с пријатељима. Болањо никада није завршио последње поглавље авантура свог аутобиографског јунака. Текст „Дани хаоса“ налазио се међу фајловима на његовом компјутеру и касније је објављен постхумно у збирци *Тајна зла*.

⁵ Док је у роману 2666 псеудоним писца Бено фон Арчимболдо, у роману *Јаги њравој њолицајца* је то Ж. М. Г. Арчимболди. У првом случају, аутор је Немац, а у другом Француз. У оба случаја, његово презиме је италијанског порекла. Све то говори да је ово опкорачивање типично за свет у ком су границе све мање важне.

фиктивном двојнику. Један се наслов – *Безмерна ружа* – нарочито истиче, попут нервно-злог осумњиченог у полицијској станици. Сасвим случајно је и Травен написао роман *Бела ружа*, а он баш покрива неке од ствари као и 2666.

Упркос толиком сличностима, ове две књиге се невероватно разликују. Травенов роман из 1929. године мање подсећа на палп трилере Дашијела Хемета (роман *Малџешки соко* објављен је исте те године) него на старомодне полемике Аптона Синклера. *Бела ружа* не оставља непознаницу што се тиче идентитета злочинца. Тензија се гради између доброг ранчера Дон Хакинта Јањеса и злог нафтног магната Чејнија Колинса, али не постоји сумња у исход тог односа.

Већи део *Беле руже* је директан и застарео – Травен упорно преноси своју поруку о похлепи, иако је читаоци одмах схватају – али је исто тако и прилично далековидан. Мексичко окружење у Ла Роса Бијанки враћа нас у једноставније време, далеко од модерног света и његовог раста на све стране. Продаја хаџијенде се за Дон Хакинта своди на ово:

И никада досад није осећао њако снажно да је он језиро ове целине овде, да би се, кад би се он њу извукао од своје одговорности, све срушило. Породице би се раширвале, прасијаре везе би се раскинуле, син више не би познавао оца, нећак ујака. Роса Бијанка не би више била прасијари завичај једног народа. [...] Роса Бијанка постојала би исто што и фабрика у којој оцаи у праду ради. Била би нешто пошребно, али нешто са чиме човек нема личне везе.⁶

Ако је Болању била потребна веза између Санта Тересе и света у целини, Травен му је понудио модел. Продаја неколико векова старе хаџијенде укључује много више од продаје говеда и свиња, шуме и пашњака: то разбија целокупан друштвени поредак.

Разлог због ког је *Бела ружа* испред свог времена – а и сочна претходница романа 2666 – јесте то што се ни опаки нафташ ни бездушна корпорација на крају не испостављају као лоши. Прави зликовац овде је систем који локалном становништву не пружа праву прилику:

Јер све вредности и сви производњи у овом систему који је створио човек данашњице њако су повезани и изајкани једни с другим, да једно мењање у вредности њејролеја одмах повлачи за собом мењање у вредности произукта који са њејролејом немају никакве везе. Пад цене њејролеја може да изазове силан усјон цене њшенице или њамука или харџија железничких и њаробродарских комџанија.

Због јачања новог поретка, хаџијенда је повезана с успесима и проблемима једног удаљеног тржишта. Кад идеш ка врху, успех је већи, али, кад падаш, пад је тежи. У тој мрачној будућности, Ла Роса Бијанка је само један од многих делова огромне машинерије која стално меље.

И тако прича иде ка предвидљивом крају који се окончава – погодили сте – убиством. Најпоқваренији од свих Колинсових поқварених послова намами Дон Хакинта

⁶ Сви цитати из романа *Бела ружа* преузети су из издања Б. Травен. *Бела ружа*, превео Јован Поповић. Београд: Нолит, 1932. (Прим. њрев.)

у Лос Анђелес. И, наравно, ускоро проналазе његово тело. Половична истрага брзо и немарно закључује да је случај немогуће решити. За то време, назад на ранчу, покушаји да се истражи његов нестанак не воде никуда. Један мексички званичник то описује следећим речима: „Шта тамо преко значи неки сиромашан мексикански радник? Убијају их тамо на десетине, и нико о томе не сазна ништа. Кад овде у Мексику неког Американца убију бандити, то одмах сазна читав свет, и читави се свет згража због несигурности у Мексику.“ Ако занемаримо претерану реторику, *Бела ружа* открива незамислив и немаран став према људима јужно од границе. Иста та равнодушност, исти осећај занемаривања, бди над нерешеним убиствима у роману 2666.

Ђавољи број у наслову упућује на прастаро време кад су цивилизације пропадале, кад су ред и закон били изврнути, а владали насиље и анархија. Само што се сад будућност намеће као паклени повратак на оно што нам је прошлост већ приредила. „Физичко средиште“ универзума романа 2666, ма колико то чудно звучало, јесте масовна гробница свих људи са маргине.⁷ Истина је да је Санта Тереса у спречи с криминалцима с обе стране закона, али на граници има више од незакоња и корупције. Ту живи и обичан народ, укључујући много младих жена које покушавају да преживе не одајући се проституцији. Многи од тих људи су дошли из других земаља Јужне Америке. Неки траже посао у страним фабрикама које зову *maquiladoras*. Други су дошли надајући се да ће прећи границу путевима за пренос дроге. Гледано издалека, Санта Тереса пумпа новац попут активне и виталне артерије. Али, кад се погледа изблиза, та слика се искривљује.

Права криза на граници је системске природе и чине је немири масовне миграције, непроверени раст, некомпетентна власт – другим речима, сви кључни проблеми нашег времена – а свирепост те кризе одражава се на улици. Усред свих тих порока и корупције стиже амерички новинар који извештава са боксерског меча. Оскар Фејт, исконски јунак старог кова, усамљени је борац који добро зна шта је добро, а нарочито шта није. Ноћ пре но што ће прећи границу, он је задремао у хотелској соби гледајући репортажу о „Американки несталој у Санта Тереси, у држави Сонори, на сјеверу Мексика. Репортер [је говорио] о дугом попису жена убијених у Санта Тереси, од којих су многе завршиле у заједничкој гробници јер нитко није преузео њихова тијела“. Приметите како репортер започиње извештај говорећи о несталом Американцу да би се осврнуо на Мексиканке скоро случајно. Слично је и у сцени која описује ресторан у Мексику следећег дана, када Фејт чује два детектива која детаљно описују случај.

Рећи ће ње: све се мијења. Наравно, све се мијења, но архетипови злочина остају исти, баш као што се ни наша природа не мијења. Увјерљиво објашњење јесте то што је друштво, у оно доба, било мало. Говорим о 19. стољећу, о 18, о 17. Јасно, било је мало. Већина људских бића живјела је изван граница друштва. У 17. стољећу, примјерице, на сваком путовању брога најоварена црним робовима умрло би барем двадесет посто робе, односно обојених људи које су превозили како би били продани, рецимо, у Вирџинији. И што нико није дирало није је излазило у великим насловима није је ишло тражио да објесе

⁷ Нигде се у роману не спомиње смак света. Решење те загонетке крије се у другом роману, *Амајлија*, када приповедач пореди Мексико Сити са „заборављеним гробљем“ из „2666. године“.

кайешана брода који их је превозио. Ако би, најрошћив, какав велесједник преишћило најадај лудила, убио свој сусједа, а зашћим се јалојом враишо својој кући јдје би, једва шћио је сјахо, убио своју жену, укуйом двоје мршћвих, друшћиво Вирџиније живјело би у ужасу слједећих шестћ мјесеци, а лејенда о убојици на коњу мојла се иреносишћи чишћавим генерацијама. Французи, рецимо. За вријеме Комуне 1871. шћисуће су људи убијене а да нишћко није иролио ни сузу за њима. Исћије је јодине брусач ножева убио своју жену и сћарицу мајку (не женину мајку, већ своју власћишћу мајку, иријайћелу мој), а зашћим ја је разошћкрила јолицја. Вијесћи није изашла само у француским новинама, већ је иренесена и у друћим еуројским новинама, чак се јојавила у њујоршћком Examinent. Одјовор: мршћви Комуне нису иријадали друшћиву, обојени људи умрли на броду нису иријадали друшћиву, а мршћва жена у француској иријесћиолници и убојица на коњу из Вирџиније јесу иријадали друшћиву, шћи јесћи, о ономе шћио се њима збило мојло се иисаиши и мојло се чишћаиши.

Серија убистава у Санта Тереси се – као и непријављени случајеви у Хуаресу – уклапала у ову шему злочина. Фејт предлаже уреднику текст о убиствима, али га он не прихвата. Што је још горе, мексичка штампа извештава са границе врло штуро. Није случајност то што Фејт на свом путовању проналази књигу о путу афричких робова до Америке. Један од разлога зашто се масовна зверства тако лако игноришу јесте тај што су приче жртава закопане, исто као што су и жене закопане, без правога обреда, без сведока.

Требало ми је дуго да схватим, али се више и не питам да ли ће рашчешљавање места злочина открити усамљеног убицу. Са својих тристотинак страница, „Злочини“ је најобимнији од пет делова романа. Као и у Хуаресу, мртвих је на све стране. Страницу по страницу, повреде се наводе сочно и детаљно, а свака од њих је крвава попут оног другог крвавога пира у југозападном делу САД, романа *Крвави меридијан* Кормака Макартија. Прво што нас погађа јесте сазнање колико мало знамо о жртвама – а како Кирш појашњава, у томе и јесте поента.

Овај део романа је шћежак за чишћање, и шћио на два нивоа: њејова моношћонија убија чишћалачку јоажњу, док њејова шћема – силовања, мучења и убисћива жена и девојака – убија чишћалачку машћу. У шћом смислу Болањо доноси, чак и увлачећи чишћаоца у шћај јосћу-јак, исихолошкћи механизам који дозвољава да Саншћа Тереса и даље ииносише убисћива, чак и када ирерасћу у ужасну еидемију.

Сцене ужаса нас терају да се осећамо нелагодно јер би шћребало да се осећамо нелагодно. А онда, кад број жртава постане троцифрен, стиже нас умор. Ипак, скренути поглед, било због досаде или гађења, значило би игнорисати моралне проблеме који су присутни.

Иако звучи проповеднички, Болањо сакрива поруку у драмски потенцијал добре мистерије. И иако постоје губици који проистичу из чињенице да убиства нису решена – као што је губитак осећаја задовољства због хватања злочинца или због успостављања реда и закона – отворени крај подразумева дубљу, важнију истину о нашем начину живота. Кад се термин „глобализација“ користи у економији, он дели свет на центар и маргину. Победници глобализације су у центру, заједно са акумулираним богатством и моћи. Већи део популације обитава на маргини, покушавајући да ухвати прикључак.

Болањо сумира ужасе који харају Санта Тересом речима једног од ликова упућеним Фејту: „Нитко не обраћа позорност на та убојства, но у њима се скрива тајна свијета.“

На крају, „скривено средиште“ романа није стециште криминалних вођа, међународних дилера или најокорелијих пословних бараба, већ прометна раскрсница светског пословања. Што нас, напokon, доводи до идентитета убице. У типичном криминалистичком роману, идентитет убице нас изненађује. То је случај и у роману 2666, а изненађење је овде још и веће, чак и по стандардима жанра. Злочинац у књизи је дивљи систем светског капитализма – са свим својим шемама и варијантама, производњом и потрошњом, и са штетом коју наноси локалном становништву називајући је растом. Болањо изврће жанр, претварајући свакодневни процес продаје и куповине, који већина нас схвата здраво за готово, у највећег злочинца нашег доба.

Напослетку, роман се намеће као ноћна мора подивљале глобализације. Као што се не може пронаћи само један починилац свих убистава, тако не може само једна земља да реши проблеме на граници, али је болно јасно да смо, као светски потрошачи, сви ми уплетени. У последњем интервјуу пре смрти 2003. године, Болањо је описао своју верзију пакла. „То је као Хуаресу“, рекао је, „наша клетва и огледало.“ Лако је отписати насиље на граници као дивљаштво неког удаљеног места, али ужас који видимо је, чак и тако далеко, недвосмислено наш.⁸

Сладолед

Овако згуснута мистерија с тајним наговештајима и траговима заслужује још једну дубинску анализу, тако да седите мирно док не откријемо шта све ово *заиста* значи. Тек на крају видимо шта то доводи Болањовог јунака у Санта Тересу. Ханс Рајтер, сазнавши да је његов нећак оптужен за злочин, обећава да ће бринути о њему. Последњи пут кад видимо тајновитог писца, он седи у једном парку у Хамбургу и једе италијански сладолед „Фирст пиклер“. Поред њега застаје незнанац и каже да је потомак човека који је измислио такав сладолед. Ова посланица из Напуља свакако говори много о Немцу изгнаннику, његовом италијанском псеудониму и нашем свету у ком су границе све нестабилније.

Међутим, зечја рупа постаје све дубља и стиже се до онога што судбина сервира већини уметника. Фирст Пиклер, изумитељ сладоледа, надао се да ће „пријећи у, да је тако назовемо, повијест захваљујући некоме од бројних дјелаца које је написао и објавио, махом кроника с путовања“. Стога, остао је познат по томе што је позајмио своје име сладоледу од три укуса. Тај смрзнути десерт нас подсећа да време тече – брзо га поједи или ће се отопити. То што су оба писца махом заборављена намеће се

---

⁸ Пречесто криминалистичке саге врте исту приче – Јужна Америка производи ужас, а ми остали га конзумирамо. Сетите се свих филмова и ТВ серија који преплављују популарну културу: филмова као што су *Пуџеви гроје* (*Traffic*) и *Сукарпо* (*Sicario*) или серија попут *Чисџа хемџа* (*Breaking Bad*) и *Наркос* (*Narcos*). Најмудрије серије и филмови (али не сви) истичу једноставан став који подразумева да смо „ми“ ти који су „цивилизовани“, а „они“ су „дивљаци“. Као што можете претпоставити, Болањо руши границе између дивљаштва и цивилизације, највише у томе што повлачи линију између криминогене Санта Тересе и нацистичке Немачке.

као неодољива метафора за Б. Травена.⁹ Роман *Бела ружа* је могао да нестане без трага да није важног дела као што је 2666 да га спаси од заборавља. Није све у томе што је Болањо дао опскурним писцима статус хероја. Претраживати странице историје је херојски чин сам по себи. Незнанац говори Рајтеру да је „крајња сврха свих његових путовања била истраживање одређеног врта, понекад заборављених вртова, предањих у Божје руке, препуштених судбини, и чију је дражест мој дични предак умио наћи усред толиког корова и толиког немара“. Изнова и изнова, и у поезији и у прози, Болањо скида прашину с времена које је прошло и поново га отвара. Изгубљена генерација мексичких песника, занемарени немачки писац и заборављене жене Хуареса – све те приче деле дубоку наклоност ка неопеваном мноштву. У суштини, то је Болањова теорија великог праска: космос се рађа из заборавља.

(С енглеској превео **Драјан Бабић**)

---

⁹ Иако је написао тринаест романа, три збирке прича и један путопис, Травен је данас најпознатији, ако је уопште и познат, по чувеном плесу Валтера Хјустона у филмској адаптацији *Блаја Сијера Магре*.